

אמנות הסיפור הטוב

חז"ל מלמדים אותנו כיצד לספר סיפור: קודם לכול, עלינו לבחור סיפור טוב על נושא מהותי, עם עלילה מותחת וסוף טוב שבו הקונפליקט בא על פתרונו. בסיפור צריך שיהיו קטעים שמזמנים פרשנויות שונות ושמעוררים שיח בין השומעים, ובמיוחד בין הצעירים והמבוגרים המקשיבים יחד לסיפור. בעיני חכמינו, המחשות ועזרי הוראה טובים הם כלים חיוניים להעברת הסיפור. בליל הסדר אמצעי ההמחשה העיקרי הוא קערת הסדר. עיצוב וגיבוש של זהות נעשים בעיקר באמצעות התנסות בחוויות חושיות - מגע עם ריחות, מאכלים, צבעים וצלילים. כל מאכל בקערה מזכיר לנו חלק מן הסיפור, ואנו מספרים אותו טרם האכילה. כל החושים משתתפים באכילת המאכלים מקערת הסדר: לכל מאכל יש סיפור שאנו שומעים, ריח, טעם ומרקם המיוחדים לו. ב"אכילת הסיפור", עם כל נגיסה ונגיסה, אנו הולכים ומפנימים את הסיפור. לאמנים הקערה המסורתית היא מקור השראה ואתגר לרענון ולעיצוב עכשווי. בערכה "פסח—מרכז למידה" בהוצאת מעלות, תוכלו לראות קערות מחומרים שונים ובמגוון עיצובים. הן יוכלו להוות השראה לילדים כאשר הם ייצרו את הקערות שלהם. כדאי לערוך בכיתה תערוכה של קערות ולחקור את הסיפור שלהן תוך התייחסות לחומרים שהקערות בנויות מהן, לצורת הקערה, למיקום המאכלים בהן ולצבעים, לטקסט הכתוב ולסמלים של הסיפור שבחר האמן.

הביצה מזכירה את "קורבן החגיגה" שהקריבו בבית המקדש בכל חג. היא מסמלת גם אבלות, ולכן יש הרואים בה זכר לאבל על שני בתי המקדש שנחרבו. לעומת זאת, יש הרואים בביצה סמל לחיים החדשים. ולהתחדשות שביציאת בני ישראל ממצרים.

החזרת היא צמח ששורשו חריף, יש מנהגים לאכול אותו כדי לזכור את חיייהם המרים של בני ישראל במצרים.

הכרפס מסמל את בוא האביב. נהוג להשתמש בסלרי, בפטרזיליה, בתפוח אדמה, בצנון או בירקות אחרים. טובלים את הכרפס במי מלח או בחומץ, לזכר דמעוניהם של בני ישראל במצרים.

החרוסת מזכירה את הטיט ששימש את בני ישראל בעבודת הפרך.

עמוד 12–13 בהגדה "כולנו מסובין"

המצות מזכירות את העבדות ואת החירות: מצד אחד, המצות הן "לחם עוני", והן מסמלות את חיי העוני של בני ישראל בהיותם עבדים. מצד אחר, הן מזכירות את היציאה מעבדות לחירות – את חיפזון, ואת הבצק שלא הספיק לתפוח.

הזרוע מזכירה את הבשר הצלוי שאכלו בני ישראל בלילה האחרון במצרים, את קרבן הפסח בבית המקדש וגם שאלוהים הוציא את בני ישראל ממצרים "בְּיַד חֲזָקָה וּבְזַרְעַ כְּטֹיִה" (דברים ה, יד).

המרור הוא ירק שטעמו מר. רבים משתמשים בחסה. המרור מזכיר את החיים המרים של בני ישראל במצרים, כפי שכתוב: "וַיַּעֲבֹדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפֶרֶךְ. וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּעֶבְדָּה קָשָׁה בְּחֶמֶר וּבְלִבָּיִם" (שמות א, יג-יד).

שיר צביר הוא אחד האמצעים הספרותיים בהגדה. זהו שיר שבכל בית בו נוסף אלמנט חדש אשר לא היה בבית הקודם, למשל השירים "חד גדיא" ו"אחד מי יודע". השירים האלה מבוססים על מתן משמעות למילה (ערך או מושג יהודי) ושינון של סדרת מילים, ובכך הם מהווים כלי מצוין לשיפור הזיכרון.

אפשר לחבר עם הילדים שיר צביר על פסח, למשל: אני ילד שיוצא ממצרים ושם בתרמיל שלי חפצים - כל ילד אומר איזה חפץ וחוזר על החפץ שאמר חברו; כך נצברת רשימה של חפצים. אפשר גם לבקש מהילדים לכתוב סיפור או שיר צביר בסגנון של "אחד מי יודע" על מה שהם עשו בחופשת פסח (אחד ים כחול, שני סרטי קולנוע, שלושה טיולים וכן הלאה) או על מה שהם יעשו במתנה שקיבלו לחג. מומלץ להשתמש ברעיון בהקשרים אחרים: היה לי יום הולדת וקיבלתי מתנות; אני הולך לים ולוקח אתי חפצים, אנחנו עושים פיקניק וכל ילד מביא משהו; וכדומה.

עמוד 133 בהגדה "כולנו מסובין"

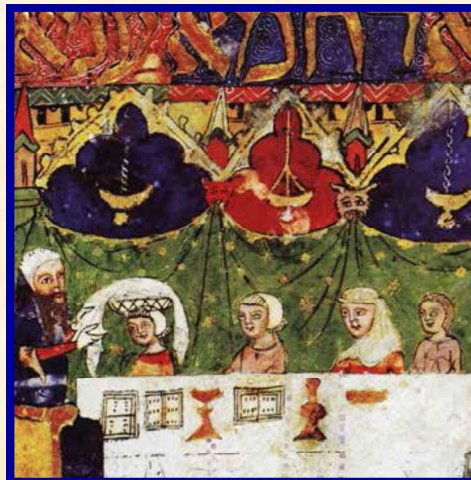

לספר את הסיפור הרבה פעמים בצורות שונות: כל דור מהדר וממרק את הסיפור שסופר בדור שקדם לו, עד שהזמן בסיפור עומד מלכת והסיפור נהיה נצחי, עומד בפני עצמו ומתאים לכל דור בכל עת. הסיפור מסופר שוב ושוב, ובכל פעם מזווית שונה. אמנם סיפור יציאת מצרים אינו משתנה, אבל אנו משתנים ומציאות חיינו משתנה. כך בכל שנה אנחנו מגיעים לספר ביציאת מצרים מצוידים במטען אחר, בחוויות אחרות, בדברים אחרים המעסיקים אותנו. כל אלו עשויים להאיר את סיפורם של אבותינו ואמותינו במצרים באור חדש. לכן בכל שנה אנחנו יכולים למצוא בסיפור פנים חדשות ולגלות בו היבטים, מסרים ולקחים שלא היינו מודעים להם עד כה.

וּאֶפִּילוּ כָּלֵנוּ הַכְּמִים,

כָּלֵנוּ נְבוֹנִים, כָּלֵנוּ זְקֵנִים,
כָּלֵנוּ יוֹדְעִים אֶת הַתּוֹרָה,
מִצְוָה עָלֵינוּ לְסַפֵּר בִּיציאת מצרים.
וְכָל הַמְּרֻבָּה לְסַפֵּר בִּיציאת מצרים הָרִי זֶה מִשְׁבַּח.

עמוד 28 בהגדה "כולנו מסובין"

אם רוצים להחיות את הסיפור ולמצוא בו משמעויות נוספות, אפשר לספר אותו בעוד כמה דרכים:

לראיין דמויות מהסיפור
כיצד היו מספרים את הסיפור מי שהיו שם? חלקו לכמה משתתפים תפקידים, למשל, משה, פרעה, המטה של משה, צפרדע ממכת צפרדע, עבד עברי, אחת המיילדות שהצילו תינוקות עבריים וכדומה, ובקשו ממשתתפים אחרים לראיין אותם כדי שהכול יוכלו להבין מה עבר, איך הרגישו וכו'.

רק רגע!
תנו לאחד המשתתפים התחלה של משפט. על המשתתף להשלים את המשפט ולהמשיך לדבר על הנושא במשך דקה שלמה, בלי להסס ובלי לסטות לנושאים אחרים.
כמה התחלות אפשריות:
< גם אני הייתי עבד במצרים...
< כאשר ראיתי את משה בפעם הראשונה...
< יום אחד הפכו מי היאור לדם...
< באמצע הלילה ברחנו ממצרים...
אם הדובר היסס או סטה מהנושא, התור עובר למשתתף אחר.

לספר מן המקורות
במהלך הסדר אפשר לקרוא קטעים נבחרים מפרקים א'-ט"ז בספר שמות, שם מובא סיפור יציאת מצרים במלואו.

לספר סיפור בהמשכים
אחד המשתתפים בסדר מתחיל לספר את סיפור יציאת מצרים, לדוגמה: "החיים שלנו, העבדים העבריים במצרים, היו קשים מנשוא. אני זוכר איך היינו צריכים לקום בכל בוקר עוד לפני זריחת השמש כדי להספיק להגיע בזמן לאתר הבנייה, אחרת היינו חוטפים מכות..."
משתתף שני ממשיך את הסיפור, אפשר להגיע עד מעמד הר סיני!

וְכָל הַמְּרֻבָּה לְסַפֵּר
בִּיציאת מצרים
הָרִי זֶה מִשְׁבַּח.

עמוד 43 בהגדה "כולנו מסובין"

מעשה ברבי אליעזר,

ורבי יהושע, ורבי אלעזר בן עזריה, ורבי עקיבא, ורבי טרפון
 שהיו מסבין בבני ברק,
 והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה,
 עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם:
 רבותינו, הגיע זמן קריאת שמע של שחרית.

עמ' 44 בהגדה "כולנו מסובין"

הדוגמה בהגדה ללימוד חוזר היא הסיפור על חכמי ישראל שישבו בבני ברק וסיפרו ביציאת מצרים כל אותו הלילה. החכמים לא סיפרו את יציאת מצרים אלא סיפרו בה, כלומר למדו אותה. יש לזכור שהם התכנסו בבני ברק לאחר חורבן בית המקדש השני ולפני מרד בר כוכבא. החכמים האלה היו עדים לחורבן ולגלות וסבלו מגזרות השלטון הרומי בארץ ישראל. דורות אחרי יציאת מצרים הם עסקו בסוגיות של חופש וחירות. אך מדוע באו אליהם תלמידיהם עם שחר ולא למדו אתם כל הלילה? רוב הפרשנים סבורים שהתלמידים באו לשמוע מהם בשורה של שחר חדש. שחר חדש הוא ביטוי לתקווה ולשינוי. הלימוד והחיבור לסיפור העבר, בכוחם להוביל לדרך חדשה. מתוך הבנת העבר יש סיכוי לגלות דרך חדשה כדי להתמודד עם ההווה. חכמי הדור ידעו למצוא הסבר לכל תג בכל אות, ולכן אליהם פנו התלמידים.

עמוד 45 בהגדה "כולנו מסובין"

סיפור חוזר - ילדים צעירים אוהבים לחזור על סיפורים מוכרים בדיוק מאותן הסיבות של החכמים: הרגשה של ביטחון בידיעת הסיפור והחוויה של גילוי משהו חדש בו. מפסח ועד סוף השנה אפשר לפתח את הסיפור החוזר בגן ובכיתה באמצעות הקלטת הילדים כשהם מספרים את הסיפור במילים שלהם, הסרטת הילדים כאשר הם מחברים את התסריט והמחזה של הסיפור תוך התייחסות מיוחדת לשפת הגוף ולקול.

לתת מענה לצרכים אישיים

הצורך לספר את הסיפור באופנים שונים נובע מכך שבני אדם לומדים ומבינים באופן שונה זה מזה, כפי שהדבר בא לידי ביטוי במדרש "כנגד ארבעה בנים דיברה תורה". מכיוון שעיקרו של ליל הסדר הוא סיפור ביציאת מצרים והעברת המסורת לדור הבא, קטע זה מדגים כיצד להתאים את הסיפור ביציאת מצרים לכל בן ולכל בת, לפי אופיים והבנתם. ההגדה מזכירה רק בנים, ולכן בימינו, עם המודעות לשוויון בין המינים, יש הגדות המוסיפות גם ארבע בנות.

עמוד 47 בהגדה "כולנו מסובין"

כיצד לגרום לשומעים להזדהות עם הסיפור ולפעול בעקבותיו? הדרך הראשונה שההגדה מציעה היא לשאול שאלות: "מה נשתנה?"

הגיל הרך - גיל הקושיות

ילדים בגיל הרך אינם מחכים לפסח כדי לשאול שאלות, אבל פסח מזכיר לנו לאפשר להם לעשות זאת! הסקרנות היא הכלי המרכזי שבאמצעותו הילדים לומדים על עצמם ועל העולם. שאלות הילדים נובעות מהחשק האדיר שלהם לדעת וללמוד. כשאנו מקשיבים לשאלות של הילדים, אנו מבטאים הערכה כלפיהם. כשאנו עונים לשאלותיהם, כדאי לענות תשובות המרחיבות את הידע שלהם ונותנות להם תמונה מלאה יותר על עולמם.

"מה נשתנה" מזמין אותנו, המחנכות, לפתח בנו ובילדים את היכולת לשאול שאלות טובות:

◆ **פינת "יש לי שאלה" בכיתה** - הילדים יכולים להעלות שאלות ולהזמין את חבריהם להביע את דעתם או לחקור את השאלה שלהם יחד.

◆ **פינת "מה נשתנה" בבית או בכיתה** יכולה להזמין ילדים לדבר על שינויים שקרו בחייהם או שינויים שהם היו רוצים לעשות בסביבות חייהם בכיתה או בבית. אפשר גם לייחד את הפינה להכנות לקראת פסח בכיתה או בבית ולבקש מהילדים לספר על השינויים שהם חווים במסגרת ההכנות לחג ואף לתעד אותם במצלמה.

◆ **סימני שאלה בכיתה** - אפשר לשים מדי פעם שלט של סימן שאלה על חפץ בכיתה, למשל כיסא, שולחן או חלון, ולפתח סביבו שאלות. אפשר לעשות זאת גם עם רגשות, תופעות טבע, מושגים וערכים.

בספר "חושבים בגן" בהוצאת מכון ברנקה וייס תוכלו למצוא שפע רעיונות לפיתוח שאילת שאלות.

החבורות **"עיניים"** עוסקות אף הן בפיתוח שאלות פוריות במגוון נושאים ויכולות לשמש לך מקור להשראה.

© כל הזכויות שמורות למחבר/ת ולאקו"ם

עמוד 35 בהגדה "כולנו מסובין"

הדרך השנייה שההגדה מציעה היא להיכנס לנעליהם של גיבורי הסיפור.

בְּכָל דּוֹר וְדוֹר תִּיב אָדָם לְרֹאוֹת אֶת עֲצָמוֹ

כְּאִלּוּ הוּא יֵצֵא מִמִּצְרַיִם, שְׁנֵאמֹר:

"וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר,

בְּעִבּוֹר זֶה עָשִׂיהָ יי לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם". (שמות יג, ח)

לֹא אֶת אֲבוֹתֵינוּ בְּלֶבֶד גָּאֵל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא,

אֶלָּא אִף אוֹתֵנוּ גָּאֵל עַמּוֹהֶם, שְׁנֵאמֹר:

"וְאוֹתֵנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם, לְמַעַן תִּבְיֵא אֹתֵנוּ,

לְתֵת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאֲבוֹתֵנוּ". (דברים ו, כג)

עמוד 78 בהגדה "כולנו מסובין"

הדרישה מכל אחד ואחד מאתנו להרגיש כאילו הוא עצמו יצא ממצרים גורמת לנו להזדהות עם אבותינו ועם אמותינו שיצאו מעבדות לחירות לפני אלפי שנים. בחג הפסח עוברים לפנינו כל דורות עם ישראל שחוו תקופות קשות של גלות ומצוקה ושאפו לחירות ולזמנים טובים. אולם ההזדהות האישית לא נועדה רק לעזור לנו לזכור את האירועים הקשים בהיסטוריה עמנו אלא גם לפתח את מידת האמפתיה שלנו כלפי האחר ולסייע לכל אדם בכל דור ובכל עת לגבש תודעת חירות אישית.

עמוד 79 בהגדה "כולנו מסובין"

בתקופת הפסח אפשר להציב בכיתה מראה, תפאורה מתאימה ואביזרי תחפושת כדי לאפשר לילדים לראות את עצמם כאילו הם יוצאים ממצרים. הילדים יכולים גם להכין לעצמם את התלבושות, את החפצים ואת הצידה לדרך. זוהי גם הזדמנות לברר אתם מה היו לוקחים אתם למסע ולבקש מהם לנהל יומן מסע (בעל פה או בכתב, לפי גיל הילדים והתפתחותם) המתאר את חוויית העבדות והיציאה לחופש, לנסח "זיכרון אישי" מיציאת מצרים או לספר לחבר על החוויה.

אמנות הסיפור הטוב - המשך

לכבד את הילדים

בשולחן הסדר אנחנו מעודדים את הילדים להיות "כוכבי הערב", ושאלותיהם זוכות ליחס של כבוד, כדי שהם יידעו, יזכרו ויעבירו את הסיפור ואת הזיכרון לדורות הבאים, על פי הנאמר בתורה: "והגדת לבנך ביום ההוא לאמור: בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים" (ספר שמות, פרק י"ג, פסוק ח').

מתוך לוח השנה העברי, קרן תל"י

לפני יותר מאלפיים שנה, כאשר ברוב תרבויות העולם נידון הילד לפסיביות מחשבתית, לצייתנות עיוורת ולעונשים ואף שימש קרבן לאלים, באה ההגדה והאירה את הילדות באור יקרות. הכבוד לילד הרך עומד בבסיס ההגדה, והוא אינו מובן מאליו גם כיום. ילדים בגיל הרך חווים מציאות שבה הרבה מהעשייה שלהם נובע ממה שהמבוגרים אומרים להם לעשות ולא מרצונם, וייתכן שזו הסיבה שילדים צעירים מסוגלים להבין יותר טוב מהמבוגרים את מושג העבדות במצרים ולקשר אותו לחוסר היכולת לבחור בחירה חופשית. בחג הפסח הילד הוא שותף פעיל וחשוב. יש לו רשות דיבור וזכות לקבל תשובות. ההגדה לא נכתבה לילדים, אך היא בנויה תוך התחשבות בהם ובעולמם: השאלה "מה נשתנה", השירים העליזים, הציפייה לאלוהו, המשחק באגוזים וגנבת האפיקומן - הכול בשביל הילדים! ליל הסדר מבטא את הכבוד לילד במגוון תחומים ומתווה דרך חינוכית שאפשר לאמץ בכל מסגרת חינוכית. מעניין שאפיוני החינוך היהודי ברוח ההגדה מהדהדים במשנתו החינוכית של יאנוש קורצ'אק, מעין עשרת הדיברות של המחנך.

המחנך הטוב, על פי קורצ'אק, צריך:

להכיר את הילד לאט ולקרוא אותו שוב ושוב
לדבר אל הילד בגובה העיניים
לאהוב אותו ללא תנאי
לספק לו סביבה של אמון, צחוק ושמחה
להתייחס בכבוד ובהקשבה לרגשותיו
לחנך אותו באווירה של חופש, ללא ביקורת וללא פקודות
לאפשר לו לתהות, לשאול ולחפש דרך
להתייחס ברצינות לספקותיו ולהיסוסיו
לאפשר לו לגדול בחירות גופנית, מחשבתית ונפשית
לכבד את המיוחד שבו, את השונה והרב־גוני שבו

